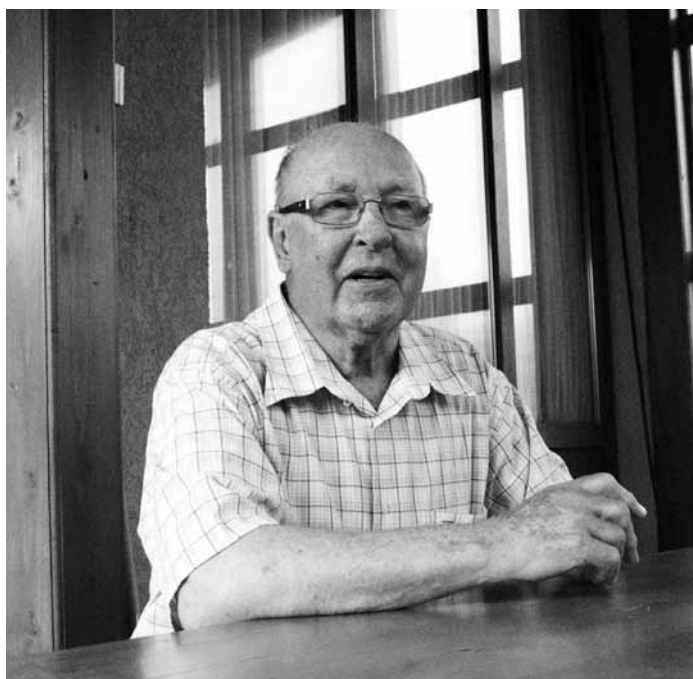

„Soha nem fog már Szabófalvára betörni a magyar nyelv”

– Mirk Szidónia-Kata és Petres László beszélgetése Perka Mihály, szabófalvi történelemtanárral –

– Itt születtem ezen a helyen 1938-ban, szeptember 23-án, s az iskolai éveket leszámítva, itt élek azóta is Szabófalván az Amurgului (magyarul Alkonyat) utca 2. szám alatt. Szüleim szegényparasztok voltak, még egyhektárnyi földjük sem volt, s hiába a sok munka, édesapám nehezen tudta eltartani a családot. Én sajnos őt nem ismertem, mert 1939-ben már halott volt. Egyéves voltam, az öt gyermek közül a legkisebb, amikor magunkra maradtunk édesanyámmal. A testvéreim közül is csak négyen éltünk tovább, a legnagyobb közülünk meghalt azokban az években, 1942-ben mintha. Édesanyám mindvégig férj nélkül volt ezután, egyedül nem bírt volna gazdálkodni, másokhoz járt napszámba, így tartotta tovább a családot.

– *Hogy hívták az édesapját?*

– Pers Marcsinnak.

– *Jól értettem? Pers?*

– Igen, nálunk azt mondják erre, hogy nevesztetés. Ez tulajdonképpen ragadványnév, amit csak a faluban használtak. Főleg a gyakori családnevek esetében különböztették meg ezzel az embereket. S a Perka családnév nagyon gyakori itt Szabófalván, most is lehet olyan 200 család ezzel a névvel. Annak idején, fiatalkoromban hat Perka Mihály volt a faluban.

De csak itt ismerték ezt a nevet, máshol nem, mostanában vannak néhányan a szomszédos falvakban is, de mindcsak innen mentek ki. A ragadványnevekben sokszor az ősök neveit vitték tovább: mondjuk például Jáni Péter György esetében Péter és Jáni az elődök keresztnévei voltak. De jöhetett egy tulajdonságból (például mokán), vagy foglalkozásból (sofer). Rájuk ragadt ez a név, s öröklődött tovább, az unokák, dédunokák is ezt viselik.

– *És miből ered, mit jelent a Pers név?*

– Sajnos, nem tudom miből ered, s azt sem, pontosan mit jelent. Lehet perzselt is, de mivel dús, göndör hajuk volt az embereknek a családban (valamikor nekem is!), eredhet ebből is. A Marcsin pedig tulajdonképpen Márton, de a román névből indultak ki, románul mondják Martin, s nálunk a kiejtésben a *t* az *cs*-vé válik (gyakran a *ty* helyett is *cs*-t ejtünk, például a kutyából lesz kucska).

– *Az édesanyjának mi volt a leánykori neve?*

– Édesanyám Zambruszká volt, Zambruszká Margit.

Kilencen voltak a családban, a nővérenek nagyobb gyermeke volt, mint a legkisebb testvére. Nagyapámnak Szeszku Ambrosie (Ambrus) volt a neve, részt vett az 1877-es függetlenségi háborúban. 11-en voltak szabófalviak, 4-en ott maradtak a Dunától délre. Valamikor fel volt tüntetve a nevük a községházán, de én nem értem azt. Közöttük volt állítólag egy Perka Mihály is. Aztán nagyapám polgármester is volt, akkor pont, amikor keletkezett az új falu, Traian, 1881-ben. S hogy kerültek oda románok? A végén a földeket már nem ingyen, hanem pénzért osztották a Bukarestből jött mérnökök, a szabófalviaknak nem volt pénzük, s így hoztak néhány román családot máshonnan.

De nem is mondták neki, hogy Szeszku, csak Zambruszká. Találtam még olyan öreget, mikor érdeklődni kerestem¹, aki még ismerte, s mikor mutattam a fényképét, egyből mondta: Zambruszká. Ez a név aztán továbbment. Ha valaki olyan keresztnévet viselt, ami ritka volt, az megmaradt a saját nevével, nem volt szükség más megkülönböztető névre. Tehát Szeszku volt a nevük, úgy íródtak be. Viszont a hivatalos név alapján, ami a dokumentumokban, az igazolványban szerepel, nagyon nehéz megkeresni valakit Szabófalván. Régebb mindig meg

szokták külön kérdezni, hogy hogy hívnak és hogy írod alá. Van a gyűjteményemben egy 20. század eleji személyi igazolvány, amelyben a családnév és a keresztnév mellett fel van tüntetve a ragadványnév is

– *Igaz, hogy a Szeszku név a sáskából ered?*

– Ez biztos, de nálunk a nyelvjárásban nem mondják Szeszku, hanem Szászku.

– *Hol végezte az iskoláit?*

– A négy elemi itt végeztem Szabófalván, rögtön a háború után. 1948-ban jött a reform, harmadikos voltam, amikor ez történt. Örvendtem akkor, hogy négy év után megszabadultam az iskolától, enyém volt a világ, nem akartam folytatni. Egy évig itthon maradtam, akkor még nem volt kötelező az oktatás.

– *A tanítók szabófalviak voltak?*

– Nem, Szabófalváról tanítók csak sokkal később kerültek ki. Mind idegenek voltak és románok. Nem tetszett nekik, hogy a gyerekek többsége egyáltalán nem tudott románul, de arról, hogy valami következménye lett volna ennek, példát nem tudok mondani. Verést, azt kaptunk eleget, de nem ezért, akkor ez volt a módszer: ha nem tudta a leckét, kaptad a tenyerest vagy a csapást. Az egyik itt tanító tanár 1942-ben Szabófalváról írta az első fokozati dolgozatát, a háború idején adták ki, s egy falubeli történész lány, aki Cioroianu² mellett dolgozik, elküldte nekem. Később ezzel a tanárral néhány évig kollégák is lettünk itt, a líceumban.

– *A tanár úr sem tudott románul?*

– Az első román szót akkor hallottam a családban, amikor megmondták, hogy kell menjek első osztályba, s megtanították, hogyan kell köszönni. Nálunk román szó nem volt a családban, de a faluban is ritkának számított. Nekem szerencsém volt, mert itt a szomszédba került egy asszony, aki csak románul tudott, a gyerekeivel így beszélt, s játék közben sokat tanultunk egymástól: mi románul, ők magyarul, rendben volt minden. Értettem sok mindent, de nem beszéltem. Viszont ez is segített az iskolában.

A gyerekek többsége egyáltalán nem tudott románul, nem értett semmit. Még a kollektivizálás kezdetén, 1962-ben is lehetett ilyenekkel találkozni. Volt egy szabófalvi család, Antalka volt a nevük, kiköltöztek a faluból a vízimalomhoz, ott laktak mind, s mikor kihozták a gyereket az iskolába, csak tolmáccsal tudtak értekezni a tanárral.

– *Voltak felsőbb osztályok is itt a faluban?*

– Csak az 1948-as reform után létesítettek felsőbb osztályokat, 5–7. osztályt, románul ciclul doi-t, néhány faluban: Hălăucești-en (Halasfalván), ahol volt a szeminárium is,³ Szabófalván és a városban⁴. Ez a három volt. Ide hozzánk jöttek a Szeret völgyiből, a Moldva völgyiből, a környező falvakból mind ide jöttek: Gyiristből, Kelgyestről, Dumafaláról. Az iskolának volt bentlakása is, elkobozták a papoktól az egykori noviciátus épületét, mert ferences noviciátus működött itt, Szabófalván.⁵ Azok, akik kolostorba akartak menni, szerzetesek akartak lenni, egy évig tanultak itt, készültek erre, olyan próbaidőnek

számított. Most ebben az épületben van a moldvai katolikusok múzeuma.

– *Egy év kimaradás után akkor itt folytatta az iskolát?*

– Igen, de az úgy történt, hogy akkoriban sok kolostort megszüntettek, bezártak, s két apáca hazakerült Szabófalvára. Itt laktak az én hudicámban, két-három házzal lejjebb. Akkor még hudicának mondták az utcát. Rengeteg román szó megmaradt a nyelvjárásunkban, olyanok is, melyek a román nyelvből eltűntek már. Ezt is felgyűjthetné valaki!

Visszatérve az apácákra: az egyik Lökösfalváról volt, a másik itt született a faluban. Sokat beszélgettek a nővéremmel, meggyőzték őt, s aztán ingem is, hogy folytassam az iskolát, kár lenne, ha nem tanulnék tovább. Így egy év kimaradás után elvégeztem itt ezeket az osztályokat, a hetediket 1953-ban fejeztem be, majd három év következett Románban, a középiskolában.

– *Líceum volt vagy szakközépiskola?*

– Elméleti fiúliceum volt (a lányoknak is volt külön iskolájuk), két párhuzamos osztállyal. Vizsga nélkül engedtek be, akkor nem volt divat ez. Sokan mondták, hogy menjek inkább agráriskolába, mert azonnal kapok munkát, lesz állásom. Nagy volt a szegénység, mindenki állást keresett, de végül nem bántam meg, hogy a líceumba mentem. Komoly iskola volt, rengeteget tanultam ott, s komoly volt az érettségi vizsga is: 7 tantárgyból vizsgáztunk, románul úgy mondták, hogy examen de maturitate.

– *Ott lakott a városban vagy Szabófalváról járt be?*

– Fél évig voltam internátban⁶, fél évet navétáztam, aztán egy családnál laktam két évig. Négyen voltunk szabófalviak, ketten a líceumban, ketten az elemi iskolában. Én voltam a leghosszúbb s a legöregebb közülünk, ugye, mert veszítettem egy évet.

– *A városban akkoriban lehetett-e még magyar szót hallani?*

– Nem nagyon, az osztályunkban is 56-an voltunk, négyen katolikusok, de egy sem beszélt rajtam kívül magyarul, ők más falvakból voltak. Hét zsidó volt még, a többi román. De ami érdekes: amikor Románba kerültem, akkor tudtam meg, hogy bozgor vagyok. Szabófalván mindig többségben voltunk, ha került is román a faluba, voltak vagy hárman-négyen, nem mertek szólni. De itt ők voltak a többségben. A román padtársam mindig bozgornak nevezett, nem volt rosszakaratú, így nevezgették az embert, vicces formában, jelezvén, hogy mások vagyunk. Akkor született meg bennem a gondolat, hogy ha már bozgor vagyok, tanuljam meg becsületesen azt a nyelvet.

– *Érettségi után rögtön elkezdte az egyetemi tanulmányait?*

– Nem, újból itthon maradtam egy évet. Szegény családból jöttem, s először tisztnek akartam menni, mert az állam támogatta ezt az iskoláztatást, de aztán munkát vállaltam. Dolgoztam Piatra Neamț-ban, a téglagyárban őszön, tél elején a cukorgyárban, megvártuk a tavaszt, tavasszal elvittek Săvinești-be, majd Marosludasra, egész nyáron építettük a hidat a Maroson keresztül. Săvinești-en akkor indult a kombinát⁷. Akkor ilyen ifjúsági munkatáborokat szerveztek,

de én nem ilyenben dolgoztam. Aki ezekben brigaderos⁸ lett, akár három hónapig is, egész életében megúsza, akármilyen nehézsége adódott. Olyan becsüjük volt, hogy a párt soha nem hagyott ki, nem tett félre senkit közülük. Gondoskodott róluk, mindenkinek volt alkalma iskolát végezni, főiskolára kerülni. Hárman voltak Szabófalváról ilyenek, az egyik tanár lett, a másik generális, s katonatiszt a harmadik.

– *Hogyan került Kolozsvárra?*

– Hát megismertem Kallós Zoli bácsit. 1956-ban jött először Szabófalvára, én abban az évben fejeztem be a középiskolát. Akkoriban Lészpeden tanított, az én jövődöbéli sógorom, a feleségem testvére Bákóban volt diák a tanítóképzőn. Ott ismerkedett meg Zoli bácsi azokkal a csángó fiúkkal, akik a magyar szekcióra jártak. Felfigyelt a Minuț névre, mert így hívták a sógoromat. Annak idején ő Románban katonáskodott, s mivel iskolás ember volt, tették írogatónak a büróba: ő írta be az újonnan érkezetteket.⁹ Ismerős volt a Minuț név, megismerkedtek, eljött hozzájuk, az apósomhoz, ott találkoztam először vele.

– Minuț Giurginak hívták édesapámat – kapcsolódik be a beszélgetésbe a tanár úr felesége, Perka Margit, aki még szépen beszél a szabófalvi nyelvjárást –, Máriskó volt a ragadványneve. Ötön voltunk testvérek, tíz volt születve, de csak ötön felnőtünk, három lány és két fiú. Ién vuoltam a legküszebb, 1946-ban születtem, magamra maradtam életbe moszt, mind elmentek. Édesapám nagyon goszpodár ember vuolt, chiáburok voltak. Aszt látta fuold nem mind lesz az emberé, két testvéremet iskolába adta, egy volt procuror, egy profesor de istorie, a hugaim még nagyobbak vuoltak, azok elmaradtak a fuoldnél. Látta, a világ változódik, gimnáziumban csak én vuoltam ebből a faluból, a szabófalviak nem igen adták bubáikat a szkolába a kollektivizálásig. Ién szem mentem volna, ha nem létesül a líceum a faluban. Édeasanyám mindcsak Perka vuolt, de nem Pers, s a lányom is Perkához ment férjhez. Édesanyámat halltam, mikor imádkozott és énekelt magyarul, de a családban nem tudott szenki olvasni magyarul. Ő még érte azokat a gyiákokot, akik jöttek mászhonnan, de minket már nem tanítottak meg magyarul imádkozni. 1910-ben született, nyolc gyerek közül ő vuolt a legküszebb.

– Igen, ez volt a kezdet Zoli bácsival – folytatja a tanár úr –, utána sokszor jött, mindig meglátogatott. Jött Bákóig, ott a kocsi elmaradt a szálloda parkolójában, kiment az állomásra, s vonattal jött fel ide. Senki sem tudta merre jár.

Vásárhelyen találkoztam vele, akkor mondta, hogy mehetnének a Bolyai Egyetemre. Elrendezte, hogy 1957 nyarán Kolozsvárra menjünk felkészülésre, s aztán felvételezzünk. Szabófalváról négyen voltunk, az ötödik ploszkucényi volt. Egy szabófalvi lánynak nem sikerült a vizsgája, így négyen maradtunk, akikkel öt évig kollégák voltunk.

– *Milyen szakra jelentkeztek?*

– Mindenki közülünk a román szakra készült, mert mind tudtunk románul, de a titkárságon aztán mondták, mehetünk más szakra is, mert erre túl sokan jelentkeztek. Ketten

átmentünk a történelemre, ketten maradtak a románon. Emlékszem, a román szakon volt velük a csoportban egy tiszta román, aki szépen tudott beszélni magyarul, erdélyi volt, híres író lett belőle, Romulus Gugának hívták.¹⁰

– *Hogyan fogadták a csoporttársak?*

– Úgy néztek ránk az erdélyi társaink, mint valami csodabogarakra. Az elején nagyon nehéz volt, aztán összebarátkoztunk, segítettük egymást.

Kedves dolog történt az első néprajz óránkon, amikor mindenki be kellett mutatkozzon, elmondja, honnan jött. Kezdték sorolni a falut, községet, rajont s a tartományt. Hosszú volt, meguntam egy kicsit, s amikor rám került a sor, én csak annyit mondtam, hogy Szabófalváról jöttem. A tanár felkapta a fejét, várt egy ideig, s aztán azt mondta: igazad van, ki nem ismeri Szabófalvát! Az építész Kós Károlynak a fia volt, ő tanította a néprajzot, szintén úgy hívták őt is.

Az évfolyamunkon találkoztunk még két némettel. Egymás mellett ültünk, ők egy szót sem tudtak magyarul, így románul beszélgettünk.

Első óránk Bodor Andrással volt, ő volt a kar dékánja, egyetemes történelmet tanított. Befejeződött az óra, néztünk egymásra, egy árva szót sem értettünk mi sem. Semmit, pedig megvolt az akarat bennem. Második órán elkezdtem vadászgatni a szavakat, hátha szakítok¹¹ valamit abból, amit hallok. Próbálkoztam, de csak öt-hat szót tudtam akkor is leírni. Kezdtém szótárzni, s karácsonyra már mondatokat is jegyeztem le. Nehéz volt.

László Attila jött elsőnek, látta, hogy kínlódom, ő segített nekem sokat. Később velünk együtt Moldvába helyezték ki, a iași-i egyetemen lett régészprofesszor.¹² De jó barátom lett a gyergyói Rokaly József is, akivel most is tartom a kapcsolatot. Többször járt nálunk Szabófalván, s én is családotól náluk. S kollégák voltunk Szöcs Jánossal is, ő ott van Csíkban, biztos ismerik.

Nem bántam meg, hogy a történelmet választottam, olyan tanáraink voltak, mint a már említett Bodor András, Kós Károly, Ferenczi István, Imreh István. A végső dolgozatomat Imreh Istvánnál írtam, ő vezette, de nem volt olyan fontos ez a dolgozat, mint most.

– *Voltak-e a többi évfolyamon moldvai magyar diákok?*

– Igen, valami mozgalom már korábban elkezdődhetett, mert rakásba gyűltek a moldvaiak Kolozsváron. Ősz Eröss Péter volt a vezető, már harmadéves volt, de voltak másodévesek is innen Klézséról. Ekkor vittek sokat ki líceumba Udvarhelyre is. Főleg a tanítóképzőbe. Talán Demse Márton is akkor került ki.

Másodévesek voltunk, amikor a két egyetem egyesült. Voltak feszültségek, de keveset érzékeltünk belőlük. Román tanárok is kezdtek előadni nekünk, de a vizsgákon olyan nyelven felelt mindenki, amilyen akart. A román tanároknál vizsgáztak a román diákok, a magyaroknál a magyarok. Nem zavarták egymást akkor sem, ha egy bizottságban voltak. Megvolt az a bizonyos udvariasság.

– *Zoli bácsival tartották az egyetem alatt is a kapcsolatot?*

– Először, ahogy mondtam, Vásárhelyen látogattam

meg, a Kultúrpalotában, aztán jártam vele a felvételi előtt Kolozsváron. Emlékszem, elvitt magukhoz, akkor a Széchenyi téren laktak Vilma nénivel egy kis szobában, kitelepítették, elkoboztak mindent tőlük. De az egyetem alatt ritkábban találkoztunk. Felfigyeltem arra, hogy azok a tanárok, akikhez elvitt, és akik segítettek nekünk a felvételi előtt, kerültek minket, nem néztek ránk, nem feleltek a köszönésünkre. Csak később tudtam meg, hogy elzártak néhányat közülük. 15 év múlva, amikor a Iași-i egyetem küldött Kolozsvárra, találkoztam az egyikükkel, Lakó Elemérrel.¹³ Rám ismert, azonnal tudta, honnan vagyok, nagyon örvendett.

1962-ben végeztem, s Zoli bácsival megszakadt a kapcsolat. Nemigen jártam arrafele, ő is elkerült egy időre Kolozsvárról. De amikor mentem a 10 éves egyetemi találkozóra, megkerestem, s újra felvettük a kapcsolatot. Utána nemcsak a családdal kerestük fel, hanem sokakat vittem oda hozzá. S ő is sok emberhez elvitt: Jakó Zsigmonddal is találkoztam, Szabó T. Attilát is felkerestük. Épp fejtegették, hogy mit jelent az, hogy csángó; kérdeztem, hogy nem gúnynev, haragosan kiigazított, hogy nem, szerinte nem az.

Akármilyen szó válhat gúnynévvé, a románoknak vlah volt a nevük, ők most gúnynévnek tartják, a rácot, a tótot, mindent gúnynévnek tüntetnek fel most, pedig régen nem azok voltak.

– *Itt a faluban, amikor gyermek volt, használták-e a csángó szót?*

– Nem, én is csak később hallottam Románban, nagykoromban, itt a faluban nem. Ez jött az újságokból, a kutatóktól, akik fejtették ezt a beszédet. Valamikor jelenthetett valamit, nem lehet tudni, mit, senki sem biztos, hogy ezt-e vagy azt. Lehetett akár határőr is.

– *S minek tartották magukat?*

– Mindenki magyarnak tartotta magát, mindenki ezt a nyelvet beszélte, s katolikusnak.

– *A faluban mennyire tudták, hogy vannak magyarok Bákó környékén is?*

– Voltak kapcsolatok, ritkábban, de voltak. A szabófalvi felkelésben például, 1831-ben, volt egy präjești-i halott. Ploszkucénnyel igen, most is vannak asszonyok onnan, pedig legtávolabb van. De hogy kerültek oda? Most is tudok két szabófalvit, kinek a felesége ploszkucényi.

– *Az egyetem elvégzése után volt kihelyezés?*

– Igen, miután befejeztük, Bukarestbe vittek, három napig tartottak ott, ki voltak függesztve a helyek a táblákra. Iași-ból, Kolozsvárról és Bukarestből voltak végzősök. Megkerestük a tartományunkat, volt két hely Szabófalván: az általános iskolában és a líceumban, de ezeket a iași-iak is nézték. Keresték ők is azokat a falvakat, ahol van legalább állomás, vasút, buszjárat, hogy könnyebben juthassanak el. A helyet alig kaptam meg, az volt a szerencsém, hogy jobb volt a jegyem, a másik szabófalvi az általános iskolát kapta. De kiderült, hogy majdnem fölösleges volt ez a nagy cirkusz, mert az volt az utolsó év, amikor akárhová mentél, el tudtál helyezkedni. Nem számított az sem, ha nem oda mentél, ahova kineveztek. Volt

egy olyan szabály, hogy ha egy évig tanítottál az iskolában, állandó lettél utána, mintha oda rendelték volna.

– *A másik három moldvai csoporttársa hová került?*

– Az egyik Galacra került, végzésünk után szinte minden évben jártak látogatóba hozzánk, jó viszonyban vagyunk. Vasile Ludovic szintén ide került, Szabófalvára, '90 után részt vett a csángó szövetség alapításában, de később jött a pálfordulás, és a legnagyobb ellenségem lett. A sógorom Besztercére került, román nőt vett el feleségül (az ipám¹⁴ sokáig nem tudta elfogadni, hogy ortodox került a családba), de megromlott a viszonyunk, mert nagyon csúnyán beszélt rólam. Pedig annak idején ő kezdte a magyarságot, ő hozta be Zoli bácsit a családba.

Nem bántam meg, hogy hazajöttem, pedig nekem Erdély tetszett, de nem tudtam elválni Szabófalvától. 38 évig voltam tanár a faluban, a fokozati vizsgáimat Iași-ban tettem le, 2000-ben lettem nyugdíjas.

– *Ebből hány évet volt igazgató?*

– Egy évig aligazgató voltam, majd kilenc éven át igazgató a líceumban. Ezalatt megtörtént néhányszor, hogy behívtak a Szekuritátéra.

– *Milyen indokkal?*

– Először is be akartak kapcsolni egy olyan mozgalomba, hogy... Csak románul tudom pontosan megfogalmazni: să particip la acțiunea de contracararea naționalismului maghiar (vegyek részt a magyar nacionalizmust megghiusító mozgalomban). Mondtam, hogy nem, ilyet én nem akarok. Éppen valamilyen mozgolódást akartak elfojtani Kolozsváron, Zoli bácsi neve is felmerült, s emlegették még Puskás Lajost¹⁵ is. Mondták, hogy segítsek nekik információt gyűjteni, de én visszautasítottam: nem lehet, mondtam, mert az nekem barátom.

Következő alkalommal már komolyabb volt a támadás, akkor kerültem igazán a feketelistára. Pedig csak az történt, hogy egy délvidéki tanárnak szüksége volt valami virágnevekre Csángóföldről, s Kolozsváron egy fiatal tanárt kértek meg az egyetemről, hogy kísérje be Moldvába. Bemutatták a papírjaikat a községházán, de az volt a baj, hogy a párttól csak egy fiatal titkár volt bent. Ő meghallotta, mit akarnak, elhozta hozzám, hogy én tudok nekik segíteni ebben. Volt papírjuk, én fogadtam, gondoltam, milyen jó, hogy nem direkt hozzám jöttek, hanem a hatóság hozta, ebből biztos, nem lehet semmi baj. Biztosítottam szállást a bentlakásban, volt kantineunk is, kerestem aztán egy öreget, akitől tudnak szedni¹⁶. Másnap reggel viszont három szekus kocsi állt meg a községháza előtt, hívattak, hogy kikkel beszéltek, hova, kihez mentek innen a külföldiek. Ezután vettem észre, hogy valami a hátam megett zümmög. Néhány hét után megmondták, hogy feketelistára kerültem, azután csak azt keresték, hogy valahogy szabaduljanak meg tőlem. Más következménye nem lett, csak annyi, hogy kivettek az igazgatásból.

A szerencse az volt, hogy párttag voltam. 1963-ban elsőnek vittek engem be, megfeleltam a kritériumoknak. Akkor az emberek így voltak osztályozva: szegényparaszt,

középparaszt, intellektuel, eszerint ítélték mindenkit. Akkoriban csak engemet vettek be az összes tanár közül, szegényparaszt családból voltam, pedig nem akartam. De a párttagokat nem üldözhetette a szeku, volt egy ilyen egyezés, miután Ceaușescu félreállította Drăghici tábornokot¹⁷. Ha viszont kidobtak a pártból, akkor a szeku kézbe vett. Tudtam, hogy akármikor történhet velem is valami, hogy bajom lehet, de az védett meg, hogy párttag voltam. Hasznát vettem. Igaz az is, hogy nem volt ok arra, hogy kidobjanak, tudták, hogy a munkámat rendesen elvégzem, történelemtanárként, ha propagandaórát kellett tartani, mindig megtartottam. A forradalom előtt az utolsó két évben párttitkár is lettem az iskolában. A régi párttitkár ismert jól, s azt mondta, hogy egy megbízható embert szeretne maga után. Tudta, hogy ha én veszem át, senkinek nem lesz semmi baja. Legalább 100 tanár és tanító volt a faluban akkor, többen akarták a funkciókat. S ha olyan ember kerül be oda, akinek tetszenek a funkciók, az perelte volna jobbról, balról az embereket. Azon csodálkoztam, hogy azok hívtak, akik üldöztek és feketelistára tettek annak idején, de elvállaltam, mert tudtam, hogy ezzel meg vagyok szabadulva mindentől.

– *Mikor hazakerült '62-ben, milyen volt a diákok magyar nyelvismerete?*

– Amikor a középiskolában kezdtem tanítani, sokan jöttek a szomszédos falvakból is, s a szabófalviak és a kelgyestiek például magyarul beszéltek maguk között. De amikor mentem nyugdíjba, akkor már semmiféle osztályban nem beszéltek, sem a kicsik, sem a nagyok. Próbálgattam, de nem lehetett értekezni senkivel.

Nálunk a nagy fordulat '62-ben következett be, amikor jött a kollektivizálás. Szabófalva elég szegény falu volt, 3500 család kb. 3200 hektár földdel, tehát, ha szétosztjuk, nem jut egy hektár egy családra. Egy hektár körüli földdel szegényparasztnak, 2-3 hektárral középparasztnek számítottál. Egy 1904-es statisztika szerint volt 22 gazdag család, 300 s egynéhány középparaszt, 1060 szegény család a faluban. De ha megnéztem Kelgyestet vagy Gyirestet, ott többségben voltak a gazdagok.

Akik jöttek haza háború után Oroszországból, fogságból, mondták, hogyha jön a kolhoz, éhen fogunk halni. Félték, s amikor meglett a kollektív, '62-ben, elkezdték tanítani a gyerekeket, az unokákat románul. Hogy mire számítottak? Hát arra, hogy a férfiak nem halnak éhen, mennek munkatelepekre, városra, máshova, maradnak itthon az asszonyok, akik olyan sokan voltak, hogy nem tudtak kimenni egyszerre a mezőre. Csoportosították őket, ma megy ez a csoport, holnap a másik, hogy mindenki jusson sorra, dolgozzon a kollektívnél. S amikor látták, hány gyerek van, 7-8-10, még voltak tényleg ilyen nagycsaládok, gondolkodtak, miből fognak megélni. Addig mindenkinek megvolt a saját kis gazdasága, megvolt a föld, megvoltak a munkások, hiszen az egész család dolgozott benne. De ez megszűnt. A tanáriban is legalább tíz évig minden nap azt hallottam a tanároktól, hogy azért nem tudnak, mert otthon más nyelvet beszélnek. Pedig ez nem igaz.

Az eredmény az lett, hogy elveszett a nyelv a családban, minden gyereket románul kezdtek tanítani a házban. Érdekes, hogy a szülők egymás között még sokáig magyarul beszéltek, a gyermekekkel viszont románul, hogy biztos sikere legyen az iskolában, és továbbmenjen tanulni.

Az iskolában, amikor nem hallotta más, az asszonyok mindig magyarul kérdeztek, sokan nem tudtak románul közülük. S ha nem ismered jól a nyelvet, a szavak más útra is téríthetnek, kezdted kerülni, de nem oda érsz, ahova szeretnél.

– *Ha ennyire tisztelték a faluban, hogyan történhetett meg, hogy 1990 után szembefordultak önnel?*

– A forradalom után választások voltak a templom terin, és mivel hírt adtak a faluban, kimentünk mi is. Akik szervezték, magukat akarták volna, de aztán engem választottak meg, én lettem az első polgármester a forradalom után. Itt úgy mondják, vuolt bücsüm, vagyis volt becsülem az emberek előtt, becsültek, mert szegény családból voltam, senki sem hitte, hogy valamit fogok csinálni az életemben, funkcióm volt, senkit nem utasítottam el, mindenkivel beszélgettem, nem tiltottam a magyar szót.

S mi '90-ben azt gondoltuk, hogy egy új, jobb korszak kezdődik, amikor már nem kell letagadnunk nyelvünket, eredetünket, nem felülről fogják irányítani azt, hogy mik vagyunk, vallhatjuk magunkat annak, aminek érezzük. Elhittük, hogy megváltozik a világ, de nagyot csalódtunk! S mivel kezdődött? Elkezdtem a magyar nyelv tanítását. Semmi egyébbel.

Nem idegen nyelvet, hanem a szülők, nagyszülők nyelvét, hisz ezt beszéltek századokon keresztül Szabófalván. Eleinte csak az én osztályomból jelentkeztek, épp végzősök voltak, de szinte az egész osztály benne volt. Aztán jöttek mások is. Jött az akkori igazgató is, bánsági magyar volt, mondta, hogy sok magyar nyelvű könyve van otthon az édesapjától, s milyen jó lenne, ha a lánya tudná elolvasni. De később ő lett a legnagyobb ellenségem, ő kezdett el feljelentgetni. S kezdődtek a fenyegetések, hol szép szóval, hol durvábban. Ránk küldték a tanfelügyelőket, jöttek ellenőrzésekbe, de semmi szakmai dolgot nem találtak, ami alapján kitehettek volna. A feleségem, Margit szintén tanárnő, tanítványom volt annak idején, ők voltak az első végzősök a szabófalvi líceumban. Biológia szakos volt, hozzá is többször jártak ki.

– *Az én biológia tanfelügyelőm – meséli a felesége (most román nyelven, mert így könnyebben tud fogalmazni) – azt mondta a reklamáló kollégáknak, hogy nem tehetem ki, mert alig van néhány ilyen felkészült, jó tanárom az egész megyében. De megharagudtak a kollégák, amikor többször jöttek, mert néha bementek ilyenkor mások óráira is, nemcsak a mienkre, s nem akarták, hogy zavarják őket állandóan.*

– Amikor kirobbant a cirkusz – veszi vissza a szót a tanár úr szintén román nyelven –, eljöttek Bukarestből, Piatra Neamț-ról, olyan szaladgálás volt az iskolában! Jött a televízió is Iași-ből, bejöttek az osztályomba, mert ott volt a magyarórák többsége, mondták közösen a gyerekek, hogy mi akartuk, mi akarjuk tovább, a szerkesztő

mondta is, hogy nézd meg, igazuk van a gyerekeknek. A legszomorúbb az volt a végén, hogy azokat az ügyes gyerekeket, akik jártak, nem engedték át, mind elválták az érettségén. Ezt már én is nagyon nehezen viseltem, mert nemcsak engem aláztak, büntettek meg, hanem a gyerekeket is. Csúnya következménye volt. Sírtunk velük együtt. Azt mondtuk, hogy most tényleg jöhetnének a szülők botrányt csinálni, de nem jött senki. Így aztán lassan abbamaradtak a magyar órák.

De néhány fiatal innen is kikerült Budapestre magyarul tanulni. A pap erre kihirdette, hogy ezek mind a budapesti kémgyárba mentek. Ekkor már két irányból jöttek a támadások, az egész falut ellenünk fordította a papság és a helyi tanács, még azzal is fenyegetőztek, hogy ránk fogják gyújtani a házat. A végére már sem a családtagok, sem a rokonok, sem a szomszédok (néhány tisztességesebb kivételével) nem álltak ki mellettünk, hátat fordítottak nekünk.

Lehet, most más lenne valamivel a helyzet, de akkor nagyon kiéleződtek ezek az ellentétek. A Ceaușescu éra utolsó éveiben a nacionalizmus nagyon felelevenedett. Veszélyes volt, mert nálunk a kommunizmusban nem tanítás volt, hanem idomítás. Rövid jelszavakkal dolgoztak, most is ezzel élnek, a kommunistáktól tanulták. Azokra az egyszerű emberekre lehet hatni, akiknek nincs gyökerük, kultúrájuk. Az egyszerű paraszt iskola nélkül is tudja hol a helye, válaszol arra, amit tud, és nem válaszol arra, amit nem tud. Beismeri, hogy nem tudja. De ma már senki sem ismeri be, ha nem tud valamit. S ha valaki hazafinak akar tűnni, a magyarellenesség a legbiztosabb pont. Még ma is.

Aztán jött a népszámlálás, amikor a feleségemnek voltak kellemetlenségei.

– A népszámláláskor biztosként dolgoztam – kapcsolódik ismét be a beszélgetésbe a felesége román nyelven – egy vaskos füzet szerint kellett a népszámlálást levezetni, tisztán le volt írva benne minden. Én csak azt akartam betartani. A templomban viszont vasárnap kihirdette a pap, hogy mit kell bediktálni a biztosoknak. Megtiltották, hogy nehogyan magyar anyanyelvet diktáljanak be. Furcsa helyzet volt, mert az emberek nekem mondták magyarul: Írjad azt, hogy román az anyanyelvem, mert a pap azt mondta. Én már másnap telefonáltam a prefektúrára, de az egész falu ellenünk volt hangolva, beszélni nem beszéltek velünk csúnyán, de távolságot tartottak, ez nyilvánvaló volt. A venit unguoroaica (Jött a magyar nő.), mondták, de nem érdekelt. Ez nem volt újdonság, mert Bákóban és Iași-ban, a főiskolán és egyetemen mindcsak úgy szólítottak, hogy unguoroaica. Édesanyám még katrincában jött meglátogatni, addig mind Raffaello madonnájához hasonlítottak, mert szép, hosszú, barna hajam volt, utána unguoroaica lettem.

Reklamáltam is az eredmények miatt, nem hagytam annyiban. Küldtem egy levelet a nunciussnak, ő ajánlotta, hogy kérjek kihallgatást a püspöktől.

– *Hogyan zajlott a kihallgatás?*

– Elmentem azzal a gondolattal, hogy megkérdem,

miért kell beleavatkozni a népszámlálásba, miért fenyegette meg az egyház az embereket. Gondoltam, felvilágosítom a püspököt is, mi történt a faluban.

Meghallgatott Gherghel, nem beszélt csúnyán velem, pedig látta, hogy határozott álláspontot képviselek. Aztán átadott Petercä-nak, aki nem paphoz méltóan oktatott ki. Kemény, szekus módon folytatta a beszélgetést, a zárószavai még mindig csengnek a fülemben: egy bolond emberrel élek, de hogyha elhatárolódunk tőle a gyermekekkel, minden kérésünket meghallgatják és támogatják. Ezt persze, már mézes-mázos szavakkal. Ezek után nem is folytattam a tárgyalást, otthagytam. Csak sírni tudtam. Ez lett volna számukra a legegyszerűbb megoldás: a feleség elhagyja a bolond férjét! Később kiderült, hogy ez a Vladimir Petercä volt a teológián a besúgó, úgy is nevezték el, hogy șoptitor șef (a fő besúgó).

A lányom akkor már a gyógyszerészeti egyetemen volt, és bedolgozott a Caritashoz, de az incidens után kitették.

Házunkat is fel akarták gyújtani akkoriban. Figyelmeztettek többen erre, elmentünk a plébánoshoz, kiabált velünk egy éven keresztül, pedig tanítványom volt annak idején. Gherăești-i volt. Van szervezett csoportunk, mondta. S ezeket támogatja ön – kérdeztem –, hogy ilyen cselekedjenek? Én majd lecsillapítom, mondta. Valami miatt megoldódott a helyzet, később jöttem rá, hogy kapcsolat lehet a között, hogy akkoriban gázszivárgás volt nálunk. Az biztos, hogy tervbe volt véve, szerencsénkre, nem véglegesítődött. Ilyenek történtek meg velünk az életünkben.

– De ne csodálkozzunk ezen – szól közbe a tanár úr –, amikor Percă püspök is, aki nekem unokatestvérem, letagadta a rokonságot. Nagypapa édesapám testvére volt, nem is távoli rokonság! Ezt a püspököt szülei szakiskolába akarták adni Románba, én győztem meg őket, hogy adják elméleti liceumba. Ide vettük át a mi iskolánkba, három osztályt járt ki itt, majd ment a teológiára.

– *Mikor kezdte a múzeum anyagát összegyűjteni?*

– Csináltam egy kollekción helyi népviseletekből, még 1985-ben. Az iskolában egy teremben állítottuk ki, emlékszem Piatra Neamț-ról jött valaki a patrimoniumtól, három napig itt volt, míg berendeztük. Fiatal nő volt, mesélte, hogy Bukarestben volt felkészítőn, és ott azt mondták neki, hogy a csángók nem léteznek, nem kell foglalkozni velük. Mondtam, nézzén meg jól, mert én is az vagyok, s otthon magyarul beszélünk. Csodálkozott nagyon.

Sokan mondták, hogy román viseletek, de sok különbség van a kettő között, a csángót azonnal meg tudja különböztetni az ember a moldvai román viselettől. Kiskoromban még tudtam, felismertem azt is, hogy melyik faluból vannak, mikor busuba jöttek, főleg ezeket, amelyek közelebb voltak hozzánk (Teckán, Gyirist, Kelgyest). A lütőszieket (Dsifala, Tamásfala, Dumafala), azokat már nem.

Az iskola után aztán a kultúrházban rendeztem be egy szobát, azt is megdicsérték, utána volt egy gazdagoktól valamikor elkobzott ház, szemben az iskolával, mondták, hogy

használhatom, ha akarom. Nemsokára hívtak a rendőrségre, hogy szedem az emberektől a ruhaféléket és árusítom. A helyi rendőrt jól ismertem, rendes ember volt, látta, hogy szépen fel voltak helyezve a falakra az öltözetek, mondta, hogy minden rendben. Kinek árusítsam, mikor legtöbben elégetik a régi holmikát, mert nem kell senkinek... Ha meghalnak az öregek, rakják rakásba, öntik le benzinnel, s gyűjtják meg.

Gazdagabb családnál találsz még régi dolgot, szegénynél ritkábban, mert ők elszaggatták a ruhaneműt. Amikor férjhez ment a lány, mondjuk volt 15 inge, 10 katrincája, de legalább 10 évig nem volt ideje újakat készíteni, nem tudott egyebet, csak dolgozni. Viselt mindent, ami aládában volt, s aztán ahogy nőttek a leánygyermek, azokról kellett gondoskodni.

Rájöttem, hogy hiba az, hogy múzeumnak neveztem a gyűjteményemet, mert nem lehet itt más múzeum az övékén kívül, nem fér meg egymás mellett kettő. Miután megnyitották azt a 2000-es évek elején, elárulták nekem, hogy az érsek nehezményezte a plébánosnál, hogy még miért van meg az én gyűjteményem. Hívtak, hogy egyesítsük a két anyagot, hogy egy rakásban legyen a kettő, alkalmaznak is, rendezzem én tovább. Ugyanaz a célunk mondták. Én mondtam, hogy nem éppen ugyanaz, magyaráztam neki, hogy ez az én kollekción, nem a plébániáé, nem a tanácsé, nem adhatom. 10 éve ígértek nekem, hogy adnak épületet, én mindent odaadnék, ha a falu múzeuma lenne, nem a püspökségé. De így múzeumnak nevezve, soha nem lesz meg. És ezért nem. Pedig találtam egy üzletembert, aki 60 milliót akart adni, hogy szervezzük meg, de a tanácsnál nem fogadták el, mintha az ördögtől lett volna, úgy félték.

Jelenleg két teremben található a gyűjtemény. A nagyobb szobában vannak kiállítva női és férfi népviseletek. A kollektivizálás befejezte azt a korszakot, amikor a háziiparral foglalkoztak az emberek. Már nem voltak juhok, nem volt föld kendert termesztetni, megszűnt a forrás, megszűnt a viselet, abbamaradt, amit csináltak addig. Most csak azzal vannak, amit szednek a városból, az üzletből.

A kenderfeldolgozás kemény munka volt, egész évben dolgoztak vele: a földet elő kellett készíteni, jól jól megtrágyázni, mert másképp nem nőtt meg. Aztán áztatni vitték a Moldvára, (a kelgyestiek, akik ott laknak, amit elvitt a nagy víz, szedték ki lejjebb, az az övéké volt, ez volt a szabály). Megáztatni, megfejeríteni, meglugozni, megtakarítani, jött a rágtatás, jött a csivász, a regyelás. A rágtató egy picit szélesebb volt, mint a tiló, ez volt a különbség a kettő között.

Vannak katrincák több színben, amit egy darabból csináltak, ez csak Moldvában szokás, mert Havasalföldön, Erdélyben két darabból van. A fótika nálunk is egyből van. Láthatunk pesztemánokat (az ünnepi a három csíkkal, ha tiszta, üres volt, az volt a hétköznapi), keptárokat, barnicokat, öveket, ingeket. Az igazi szabófalvi minták aprócskák, s nem kaparják ki az embernek a szemét, nem cigányosak, nincsenek erős színek. De van szász szoknya is, nálunk a nagykabátot szász szoknyának hívják. Lehet, hogy szász

mintára készültek, s onnan a nevük. A fuszta az fuszta, ez viszont szoknya. Szárnak nevezték azt a hosszú nadrágfélét, amit főleg az öregek viseltek, inkább télen hordták, ünnepi alkalmakkor. Gyapjából volt, nyáron sem volt meleg. Azt mondták, hogy szellőzteti a lábot, amikor mozog az ember.

Valamikor mindenki batisztát hordott falun. Hajadonfőn csak a lányoknak volt szabad, az asszony nem mehetett ki a házból anélkül, ők kerpát hordoztak az első világháborúig. Majdnem egy órába telt, míg felrakták a fejükre, időt vesztek, s a polgármester betiltotta. Mikor gyermek voltam, emlékszem, hogy a menyasszony másnap már fehér batisztával járt a fején.

Az övek két szálból vannak, nagyon nehéz volt fonni, hat nyüsztősz volt, nem kettősz, a két szíle nem egyforma, a közepin más model van. Drága volt, nehéz volt előállítani. A táncot körülvették mindig az öregasszonyok, s mindig tudták, hogy a lány mikor cserélt övet vagy barnicot, egy ilyen mintájú övvel négyszer ment a tánchoz a leány.

Vannak szép, bongos férfi bőróvek, amik annak idején nagyon drágák voltak (mi bongnak mondjuk a gombot). Használták a katonák is, a szíjat levágták otthon, tartalékba vitték, ha megszorultak, tudták helyettesíteni, ami elveszett. Mert ha elvesztettek valamit, verést kaptak.

A ládáknak tartották az értékesebb holmikát, általában, az ünneplő darabokat.

Van még néhány berendezési, használati tárgy: ágy, teknő (ebben nőttek fel a gyermekek), osztovata. Kárcsával¹⁸ hordák a vizet haza; fedelesznek mondták azt, amivel a kapálóknek vittek vizet a mezőre. Ebben nem melegegett meg olyan hamar a víz, mint a korsóban. Nálunk nem volt a faluban fazakas, a fazakakat, korsókat vásárolták.

A vitrines asztalokon található iratokat évek alatt gyűjtöttem össze, sokat hoztak a gyerekek is otthonról: igazolványok, földpapírok, akták. '90 után, amikor mindenki vette vissza az ugaraikat, s keresték a hivatalos papírokat, sokat megtaláltak nálam, s hasznát is vették. Újságok is vannak, folyóiratok, régi tankönyvek, magyar nyelvű imádságoskönyvek. Van külön egy Lakatos Demeter vitrin is, fényképekkel, írásaival, Csoma Gergelynek a faragott táblájával, amit születésének 100. évfordulójára készített.

Van egy kicsi fényképgyűjtemény is: Wichmanntól, Lükő Gábortól, Balla Pétertől, Csoma Gergelytől. Császár (ahogy nálunk mondják: Sászár) Vetától is kaptam egypárat, tőle rengeteget gyűjtöttek, Zoli bácsi is ebben a családban időzött a legtöbbet. A gyűjtőknek az volt a legjobb módszerük, hogy megismerkedtek egy családdal, ott laktak, azzal beszéltek, ha kellett még valaki, hozták oda, nem volt probléma a hatóságokkal. Így csinálta Zoli bácsi is. De Császáréknál lakott Bardócz Sándor is, aki nemrég halt meg fiatalon, itt tanított valamelyik faluban, innen navétázott. Sokan jártak hozzánk is, volt olyan, hogy 21-en aludtak nálunk, még a régi, kicsi házban. Gyűjtők is, mint Halász Péter, Harangozó Imre, Tánccos Vilmos, akik édesanyámtól, nővéremtől, anyósomtól szedtek sok szép éneket, imádságot, mesét. De egyszerű

érdeklődők is. Történt olyan is a forradalom előtt, hogy egy magyarországi fiatalember Domokos Pál Péter könyvéből kitépett térképpel járta a falut, persze nem tudott románul, s hozzám hozták be az iskolába, hogy eligazítsam. Nagyon jó kapcsolatban voltam Atzél Bandi bácsival. Gyakran járt hozzánk, egy évben többször is. '90 után ismertem meg, Farkas János hozta el ide Klézséről, együtt aztán elmentünk Bessarabiába is, Csöbörcsökbe (hármat találtunk). Nagyon sokat segített nekünk, velem egykorú volt, sajnálom, hogy nincs már közöttünk.

– *Több monográfia is megjelent Szabófalváról az utóbbi években.*

– Igen, egyiket a püspökség adta ki, a másikat a helyi tanács. Ez utóbbit két fiatal kezdeményezte, felébredt bennük az öntudat, kezdtek kérdegetni, gyűjteni. Sok embert fel is kértek, hogy írjanak cikkeket bele. Én is összefoglaltam a véleményemet, három oldalban meg is jelent. Szeretnék majd a helynevekről is közölni egy hosszabb írást, de azt az én könyvemben. A '70-es években a Iași-i egyetem kezdeményezett egy gyűjtőmunkát, s László Attila, egykori évfolyamtársam hozzám irányította őket, mert én ismertem a magyar nyelvet. A nyelvészeti intézetből jött egy tanár, autóval bejártuk Szabófalvát, Újfalut, Gyiristet, Jugánt, Kelgyestet. Mindkét formában felírtuk, ő írta románul, én magyarul. Jártam fel utána az egyetemre hozzájuk, megtanítottak a fonetikus írásra. Elvette a füzetemet, elkezdte olvasni, és helyesen olvasta fel az alapján. Nem hittem, de pont, mint egy szabófalvi, úgy beszélt, pedig nem ismerte a nyelvet. Annak idején kiadták azt a *Repertoriul topografic al Moldovei-t* két kötetben, nekem megvan, küldtek belőle, még kitüntetés is kaptam, hogy részt vettem a munkálatokban.

– *Halász Péter is gyűjtött szabófalvi helyneveket.*

– Igen, ismerem, ő leginkább Szeszku Pétertől gyűjtött. Én nagyra becsültem mindig Péter bácsit, segítettem neki, főleg az utolsó években. Egy kicsit tetszett az öregnek, hogy mindenki hozzá fordult a faluban, de tényleg rengeteget dolgozott. 1938-ban már a püspökségről szedett ki dokumentumokat, keresett adatokat a felkelésről. Sokat szedett egy paptól, aki tényleg komoly történész volt, Iosif Gabor. Megismertem én is később, mert volt nekünk egy kezdeményezésünk a hetvenes években, hogy a falu fiataljait hozzuk össze (Fii satului). Én történelemtanár voltam, de semmit sem tudtam a faluról, s a papokhoz folyamodtunk. Az egyik elvitt Frumószára ehhez a Gabor páterhez, s ő nemcsak mondott, hanem adta ide a füzeteit, jegyzeteit. Abból szedett egyébként sokat Mărtinaș is, az a történelemtudása volt, amit Gabortól szedett. Ő javított később, de Mărtinașnál ezek már nem szerepelnek. Aztán a pap idejött később Kicsi Dumafalára, Izvoare-ra. Nálunk van ugye, Dumafala, és amikor a Szeret elkergette a falu egyik részét, kiköltöztek nyugat felé, távolabb a parttól, de szintén a falu mellé. Így keletkezett a Kicsidumafala. Most már ez nagyobb, mint a másik.

Szeszku Péter bácsi sokat szenvedett, gyakran hívták a Szekuritátéra. Egyik alkalommal, amikor szintén felkeresték

honn, összevissza kavarták a könyveit, volt egy tele polca könyvekkel, a felesége úgy megijedt, hogy egy nap után összerakta az összes könyvet, és elégette az udvar közepén. A történelmi adatok, hivatkozások, amiket közöl, azonban több helyen tévesek. Sőt, veszélyesek is lehetnek egy adott pillanatban, mert pont az derül ki belőle, amit a papok is el akarnak hitetni: hogy románok vagyunk.

– *Melyik adatokra gondol a tanár úr?*

– Azt írta, hogy 350 éven át Szabófalva a völgyben volt, átvette a legendát, ami azt mondja, hogy ennek Berendest volt a neve. A legenda az legenda, nem kell változtatni rajta, annak megvan az igaz magva, az, hogy a szabófalviak kiköltöztek a völgyből ide. De csak ez igaz, a többi nem. Ezt kihasználták a püspökség történészei, mert ha mondod, hogy Berendest vagy Berendist, az román név, román falut jelez, és ha onnan ered Szabófalva, akkor Szabófalva is román falu.

– *Emlékszik még a falut körülvevő sáncra és az őrzőkapukra?*

– Jaj, olyan szép volt! Mivel én voltam a kisebb a családban, én öríztem a juhokat. Minden reggel mentem ki a szíélre, úgy mondták. Volt egy körút, ami körülvette a falut, kivéve az északnyugati részt, minden kapu kifelé nézett, az út fele. Szépen láttad. Aztán jött a szánc, s jött a szíél, ami 50-60 méter széles volt legalább. Gyepűnek is mondták, ahol etették a juhokat, aztán volt a cárnaszánc s a cárnakert. Olyan volt, mint egy vár. Öríztek a kapukat, annyi kapu volt, ahány út vezetett ki a faluból, talán hét. De vegyük számba: Román fele, Kelgyestre, Gyiristre, Mircsestre, casa de apa fele, a temetőnél a hatodik, az állomásnál a hetedik. S ha valaki messzebb akart kijárni a mezőre, csináltak kijárókat ezeknek, de olyan formában, hogy a juh ne tudjon kimenni, csak az ember. Az egész gyermekkoromat ott töltöttem a szíélen. '62-ben, a kollektivizálásakor bontották le, aztán szétosztották, kerthelyeket adtak ki a fiataloknak.

– *Az északnyugati rész fele volt Lökösfalva?*

– A falunak az a része valamikor külön falu volt, ami Likusénnek neveztek. Lehet, hogy régebb a szabófalviak használták azt a nevet, hogy Lökösfalva. De az eredete érdekes, mert ugyanaz a románban is, a magyarban is: leuca, leucuseni, lócs, lós, ami egy darabot jelent a paraszti szekérből. Löktek a szekeret, amikor másztak a hegyre, le is tudták szedni, amikor verekedés volt. Ebből jön a román kifejezés, hogy: pălit cu leuca, vagyis megpall, valakit fejbe ver. Mi azt mondjuk erre: lüccsentett. Szintén abból jön.

Valamikor régen ott a völgyben külön magyar falu volt, de elpusztult, csak hét ház volt Bandinus idejében, vissza nem jöttek a lakosok. Kickófala, Lökösfala, Szabófala közül az utolsó két falu kijött 1700 körül ide, de a határokat megtartották mindig, úgy ahogy voltak annak idején. Volt itt muze, vagy birtok, ahogy itt mondták, moșia Licușeni, seliștea Licușeni. Ezt összetévesztik sokan, csak seliștet mondanak, de seliștenek mondták nemcsak a falut, hanem a faluhelyet is. A falu elpusztult, de az a hely megmaradt mint faluhely, más lakosokat hoztak oda.

Lökösfalva és Gyirist mindkettő a püspökséghez tartozott, régebb volt határ közöttük. Erdő mellett voltak, veszélyes

helyen, s úgy helyezkedtek el, hogy minél közelebb legyenek a nagy faluhoz, Szabófalvához, hogy védve legyenek. Pont a határon csinálták a házakat. Aztán Szabófalváról is kitöltötték ezt az üres részt, új nevet adtak nekik, így lettek Balazok. Van nálunk az a mondás is, hogy: „Ide láb, ne tova, Balazokba ne szoha!” Meg volt oláh faluval is változat.

De ott van egy másik helynév, Jukoszfala, ez falunév. Senki sem mond semmit róla. Az volt a falu neve, amit a legendában Berendestnek mondanak. De nem lehetett Berendest, Berendestben románok voltak, itt pedig székelyek laktak. Legjobb bizonyíték a nyelvjárás. Nekem hiába mondják, Berendfalva, a nyelvjárásban nincs ilyesmi; van Dumafala, Tamásfalva, Dsudafala, Kickófala, de az Berendist, nem Berendfalva. Nem lehet, hogy magyarok laktak volna ott, és nem maradt volna meg a nevük. Jukoszfala azt tükrözi, hogy ez a név Berendest birtokon, Berendest faluhelyen volt. Petrás szerint még a 19. század második felében sem házasodtak a székelyek a csángókkal, pedig katolikusok voltak, azt a nyelvet beszélték. Mindig elkülönítve beszéltek a székelyekről és a magyarokról.

– *Hogyan emlékszik a tanár úr Lakatos Demeterre?*

– Ismertem, emlékszem ott halt meg az iskola előtt a szemem láttára. Minden embernek megvannak a gyenge pontjai, általában szegénységben élt, de mintha kereste volna ezt. Mindig nagy lábon kezelte a dolgokat, de küszködött a szegénységgel. Rendes munkás volt, vonattal jártak Románba az emberek, mindig tudta, hol van ő, mert körülötte legalább tizen összegyűltek, ahogy jöttek az ösvényen az állomásról. Mint a költőnek, megvan a maga szabadsága. Románul is írt, magyarul is.

Üldözték őt is eleget. De megtudtam, hogy ő cuzist volt, bekapcsolódott A. C. Cuza¹⁹ mozgalmába, melyből lett később a legionar mozgalom. Nacionalisták voltak. Írt a lapjukba is. Arra emlékszem, hogy mikor gyűlést akartak Szabófalván, és a kommunisták vezettek, senki sem akart

menni. Mondták, jön Lakatos Demeter, s akkor ment a világ, vicceket mondott, hogy kacagjon az ember.

– *A könyvei, írásai merre vannak?*

– Járt egy néprajzos Szabófalván, talán Debrecenből, s Lakatosnak volt egy írógépe, egy régi, vékony papírokra írt, egyszerre 7-8 példányban is látszódott. Rakásban voltak, ez összeszedte, nem érdekelte különösebben, de nem dobta el, tudta, hova vigye. 10-15 év múlva észrevették, hogy a budapesti nemzeti könyvtárban ott figurálnak az iratai, kiszedték, s abból adták ki a kétkötetes könyvet.

– *A többi irataival mi lett? Volt családja?*

– Igen, két gyermeke volt, a lánya volt a nagyobbik, férjhez ment valahová Szeben környékére, mert onnan volt az édesanyja is. A fia Ónfalván élt, de már eltemették. Miután meghalt az apjuk, a házecskát eladták. A Piatra Neamț-i kultúrházban dolgozott egy ember, szekérre felrakott mindent, amit talált a házban, könyveket, iratokat, kivitte a primáriára, onnan Piatrára. Megvan a levéltárban, oda leadta. Várom, hogy ezek az ügyesebb fiatalok kezdeményezzenek valamit, mert ha én megyek valahova, nekem nem mindig nyitnak ajtót. Jó lenne, ha valaki azokat is megnézné, hátha van még valami, ami nincs kiadva. Ezek lehetnek az utolsó papírjai.

– *A tanár úr gyerekei közül él-e valamelyik Szabófalván?*

– Sajnos nem, a lányunk annak idején évfolyamelsőként végezte el a gyógyszerészeti egyetemet Iași-ban, Bukarestben él családjával, a férje szintén innen származik, Perkának hívják. A fiunk a városban végezte a középiskolát, kémia szakra készült, de épp akkoriban járt nálunk Eröss Péter, s felbízta, hogy menjen Magyarországra egyetemre. Nem tudott magyarul, csak néhány szót, de nem lehetett lebeszélni róla, elhatározta, hogy kimegy és ott fog tanulni. Végül Debrecenben a fogorvosin végzett, megnősült, felesége orvosnő, ott dolgoznak mindketten. Három unokánk van, kettő Bukarestben, egy Debrecenben. Nyáron sokat vannak nálunk, nagyon szeretik itt a faluban.

– *2012-ben jelent meg a Rădăcini. Despre maghiarii din Moldova (ceangăii) [Gyökerek. A moldvai magyarokról*

(csángók)] *című könyve magánkiadásban. Mikor fogott hozzá a kiadvány szerkesztéséhez és mi volt a célja?*

– A könyvet én úgy gondoltam, hogy először is Szabófalváról, a csángókról szóljon, hogy rakásban legyen meg benne hivatalos dokumentumtól folklórig, minden. Közben beteg lettem, s féltem, hogy amit összegyűjtöttem, el fog veszni, el fog tűnni. Nincs minden gyűjtésem benne, nem fért bele, de mit nagyon nem akartam elveszíteni, az benne van. A könyv első felében vannak a hivatalos dokumentumok, a források. Ezek nem hazudnak: Diodat 1641-ből, Bandinus 1646-ból, Cantemir, Zöld Péter, az 1831-es felkelés dokumentumai, még sok más szerepel benne. Wichmann a feleségével járt nálunk, aki valami híres Hermann tudós volt a lánya, szépen írja le a szabófalvi szokásokat, babonákat s a menekezőket. De inkább tetszik nekem az a leírás annál a töröknél, aki szintén járt nálunk, Seffket, valamikor a '30-as években.²⁰ Eszembe jutott az a dolog, amit mindenki elfelejtett: a borivás. A vőlegény három vasárnap megy az apósához borral. Asztalt terítenek, isznak, beszélgetnek. Nagyon érdekes módon fogalmaznak, a vőlegény és az apósa között folyik egy beszélgetés furcsa módon, mintha filozófiai értekezés lenne. S ezek a mondások be tudják bizonyítani, hogy érett-e már valaki a nősülésre, meg lehet-e házasítani. Eszembe jutott, hogy én is valamikor hallottam, sajnálom, hogy akkor sok minden nem jegyeztem fel. A második fejezetben Csángóország néhány nagy személyiségét mutatom be, majd folklórgyűjtéseket közlök magyar és román nyelven. Nagy hasznát vehetné a csángó szövetség, mert nem csak Szabófalváról, hanem általában a csángókról is szól.

– *Tervezi, hogy a többi felgyűjtött anyagát is megjelenteti?*

– Igen, gondolok arra, hogy csak Szabófalváról írjak, benne legyen a folklór is, a hivatalos dokumentumok is, de csak Szabófalváról. Vennék át a *Gyökerekből* is persze, de csak a falura vonatkozó adatokat. Rendesen meg akarom csinálni, kiadónál kiadni, mert akkor nem volt sok pénzem rá. Színes fényképekkel, rajzokkal. De nehezen haladok. Azt akarom, hogy elsősorban a falunak írjam, úgy, hogy az egyszerű ember is tudja elolvasni és értse meg. S a fiataloknak, akik érdeklődnek gyökereik iránt. Vannak egy páran. Az egyik ügyvéd, aki megtanulta a nyelvet újra, járt Zoli bácsihoz is annak idején, nagyon aktív. Megrendelte Wichmann könyvét Finnországból, nekem is rendelt egy példányt. Szép dolog ez. Volt olyan is, aki megkért engem, hogy tanítsam, Bukarestben végzett a filozófián. Meg akarja ismerni azt a nyelvet, amelyet beszéltek itt a faluban a szülei, az ősei. Vannak néhányan, s hátha majd többen is lesznek!

Sajnos, tényként kezeli mindenki, hogy ez a vidék már teljesen elrománosodott, és emiatt soha nem fog már Szabófalvába betörni a magyar nyelv. Sem Bukarest, sem Iași nem fog beleegyezni ebbe. Ez egy fontos központ, mert innen került ki az első püspök is, innen származik az egyházi vezetők többsége. Mit akarok én Gyulafehérvárral, a pápával magyarkodni? Soha nem lesznek itt magyarórák, semmilyen formában, sem iskolán kívül, sem belül. S ami

még szomorúbb, hogy Szabófalván már többé nem lesz magyar öntudat.

1. kezdtem
2. Adrian Cioroianu (Craiova, 1967) történész, egyetemi tanár a Bukaresti Egyetemen.
3. A halasfalvi ferences szemináriumot 1897-ben alapították. „Az állami támogatással, egyházi vezetés alatt működő katolikus iskolák célja a román nyelvű, helyi származású klérus és a hozzá közel álló elit kiképzése, valamint a román nyelvű egyházi valláskultúra kialakítása és terjesztése volt.” Lásd bővebben Iancu Laura: A népi és egyházi vallásosság ütközésének egyházpolitikai vonatkozásai a 20. század eleji Moldvában. *Ethnographia*, 2013. 124 (4). 511–531.
4. A szabófalviak így emlegetik az alig 10 km-re fekvő Románvásárt.
5. Az első ferences noviciátus házat 1926 augusztusában nyitották meg Szabófalván (16 fiatal öltözött be). A noviciátus 1948-ig működött, ekkor államosították az épületet is. Lásd bővebben: <http://ofmconv.ro/noviciatul-franciscan/>
6. Internátus, bentlakás
7. A sávinești-i kémiai kombinát 1957-ben épült, néhány év alatt óriásvállalattá nőtte ki magát, közel 20 000 embernek biztosított munkahelyet.
8. csoportvezető
9. Kallós Zoltán vallomása szerint: „Amikor bevonultam katonának 1948-ban, akkor választani lehetett Roman, Suceava vagy Huși között. Persze, hogy Romant választottam, tudtam, hogy ott vannak a csángók. (...) Szerencsémre a hadtesthez kerültem, ahol törzskönyvekkel dolgoztunk. Kifogtam egy olyan periódust, amikor a katonai könyveket terepen láttamozták, s vagy egy hónapig jártuk Roman megyét, s nagyon sok kapcsolat született.” <https://liget.ro/arcel/sosem-a-ladaknak-gyujtott-a-nemzet-muvesze>
10. Romulus Guga (Nagyvárad, 1939 – Marosvásárhely, 1983), költő, író, dramaturg, műfordító. Jurek Becker, Günter Grass, Willi Meinck művei mellett román nyelvre fordította Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című művét 1972-ben (*Un leagăn pe cer*).
11. találók
12. „Azt hiszem, hogy a második évfolyam voltunk, ahonnan a Keleti-Kárpátokon túra is neveztek ki. Volt még két kollégám, akik ugyancsak Moldvába kerültek, de ők moldvaiak is voltak, szabófalviak, hazajöttek.” Lásd bővebben: „Nem sikerült minden úgy, ahogy elképzeltük...” László Attila régésszel Daczó Katalin beszélget. In *Accademia Transsylvania. Beszélgetések erdélyi tudósokkal*. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2007. 483–495.
13. Lakó Elemér (Kolozs, 1929 – Kovászna, 1986) erdélyi magyar nyelvész, művelődéstörténész. Nyelvészpályáját az egyetemen kezdte. Már lektor, amikor 1958-ban az 1956-os forradalommal való rokonszenvezése ürügyén börtönbe vetették, s 15 évre ítélték. Szabadulása után (1964–68) a kolozsvári Napochim vállalatnál tisztviselő, majd haláláig főkönyvtáros az Akadémiai Könyvtárban.
14. apósom
15. Puskás Lajos (Gyergyóalfalu, 1901 – Kolozsvár, 1982) tanár, cserkészvezető, pedagógiai író, szociálpolitikus, társadalmi szervező. 1947 májusában letartóztatták. Szabadulását követően nem kapta vissza kolozsvári tanári állását. 1959-ben letartóztatták két felnőtt fiát, az 1956-os eseményekkel kapcsolatos rendszerellenes tevékenység vádjával. Nyugdíjas éveiben belefogott a csángókra vonatkozó dokumentumok gyűjtésébe. A moldvai magyarok számára segélyakciót is indított. Domokos Pál Péterrel és más néprajzosokkal hat alkalommal ment a csángók közé hangfelvételeket, fényképeket gyűjteni.
16. gyűjteni
17. Alexandru Drăghici (Tisău, 1913 – Budapest, 1993) volt belügyminiszter, a Szekuritáté főnöke 1952–57 között.
18. kártya: faedény
19. Alexandru C. Cuza (Iași, 1857 – Szeben, 1947) egyetemi tanár, szélsőséges antiszemita nézetekkel. 1923-ban létrehozott egy ifjúsági szervezetet, a Liga Apărării Naționale Creștine-t (Nemzeti Keresztény Védelmi Liga), amely a későbbi Legionárius Mozgalom és a Mihály Arkangyal Légiója elődeinek is tekinthető.
20. Széffedin Seffket bey (Kolozsvár, 1913 – Bejrút, 1967) költő, író, újságíró, filmrendező. A két világháború között Kolozsvárott élt és tevékenykedett: a Kolozsvári Magyar Színház állandó munkatársa, a romániai magyar közművelődési élet ismert újságírója. Nevét 1945 előtt a Kalotaszegi Madonna című nagy sikerű filmje tette ismertté.